

THE ECONOMIC LIFE OF BUKHARA REGION IN 1990–1992

Umidjon Khayrullayev

History teacher at Asia International University

Doctoral student of Bukhara State University

Bukhara, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Cotton policy, “Perestroika”, “Cotton affair” CPSU, secretary, kolkhoz, “Turon” bank, “Career”.

Received: 19.12.25

Accepted: 20.12.25

Published: 21.12.25

Abstract: This article presents important information on the economic indicators of Bukhara region on the eve of independence, the impact of state policy on the economy, state plans, agricultural issues, cotton policy, food supply, and industrial sectors.

BUXORO VILOYATINING IQTISODIY HAYOTI 1990-1992 YILLARDA

Umidjon Xayrullayev

Osiyo xalqaro universiteti tarix fani o'qituvchisi,

Buxoro davlat universiteti doktoranti

Buxoro, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Paxta siyosati, “Qayta qurish”, “Paxta ishi” KPSS, kotib, kolxoz, “Turon” bank, “Karrera”.

Annotatsiya: Ushbu maqolada mustaqillik arafasida Buxoro viloyatidagi iqtisodiy ko'rsatkichlar, davlat siyosatining iqtisodiyotga ta'siri, davlat rejalari, qishloq xo'jalik masalalari, paxta siyosati, oziq-ovqat, sanoat tarmoqlari haqida muhim ma'lumotlar keltiriladi.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ В 1990–1992 ГОДАХ

Умиджон Хайруллаев

Преподаватель истории Азиатского международного университета

Докторант Бухарского государственного университета

Бухара, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Политика в области хлопка, «Перестройка», «Хлопковое дело» КПСС, секретарь, колхоз, банк «Турон», «Каррера».

Аннотация: В данной статье приводится важная информация о показателях экономики Бухарской области накануне независимости, влиянии государственной политики на экономику, государственных планах, вопросах сельского хозяйства, политике в отношении хлопка, продовольственном обеспечении и промышленных отраслях.

Kirish. Mustaqillik arafasida iqtisodiy mumammolar ko'zga tashlana boshladi. Chunki asosiy e'tibor paxta yetishtirishga qaratilgan edi. 80-yillardagi "Paxta ishi" tergovlari, "Qayta qurish" siyosatining jadallashuvi mamlakatnin to'liqlantirib yubordi. Buxoro oblasti bu davrda respublikadagi yetakchi hududlardan biri sifatida e'tirof etilardi. 90-yillarning boshiga kelib vaziyat yanada keskinlasha boshladi. Ushbu davr iqtisodiyot uchun o'tish davri hisoblanib, ko'plab iqtisodiy qiyinchiliklar va yangi iqtisodiy munosabatlarga moslashish jarayonlari bilan kechdi. Shunga qaramay viloyat iqtisodiy o'sish bo'yicha barcha imkoniyatlarni safarbar etgan. Viloyat iqtisodiyot bo'limining tahliliga ko'ra 1990-yilning 1-choragida sanoat hajmi 3,7 foizga o'sdi. Rejadan tashqari 9,6 mln rubl xalq istemoli mollari ishlab chiqarildi. O'sish sur'atlari oldingi yilning tegishli davriga nisbatan 115,9 foizni tashkil ertdi. Iqtisodiyotda o'sish sur'atlari yuqorilab borsada, aholining ijtimoiy ahvoli og'irligicha qolaverdi. Asosiy muammo oziq-ovqatning yetishmovchiligi edi. Misol uchun: 1992 yilda Buxoro viloyatida 1 kg go'shtning narxi 50 so'mni tashkil qilgan va undan tashqari xarid qilingan 1 tonna bug'doyning narxi 150 dollarni tashkil etgan. Kapital qurilishda davlat kapital mablag'larni o'zlashtirish va qurilish-montaj ishlari chorak rejasi bo'yicha 108,6 foizdan 110 foizga bajarildi. Keyingi davrda birinchi marta shunday ko'rsatkichga erishilgan. Sanoat ishlab chiqarish ko'rsatkichi 1990-yilda 4259.8 mln rublni tashkil qilib oldingi yillarga nisbatan sezilarli o'sishni qayd etgan. Mahsulotlarning yetishmasligi 1990-yilda 12,4 mln rublni, istemol tovarlar ishlab chiqarish 1990-yilda 1601.3 mln rubl, yuk aylanmasi 1990-yil 18944 tonna. kmni tashkil etgan. Qishloq xo'jaligi hali ham paxtachilikka bo'ysundirilgan bo'lib, don yetishtirish yil bo'yicha 2634 tonnani tashkil etgan. Viloyat o'z aholisini to'liq un va non bilan ta'minlay olmagan. Shuning uchun un va un mahsulotlari viloyatga import qilingan. Buxoro viloyati O'zbekistonning yirik paxtachilik hududlaridan biri bo'lib, qishloq xo'jaligi iqtisodiyotining asosiy tarmoqlaridan biri paxta yetishtirish edi. Biroq, 1990-1991 yillarda paxta xomashyosini qayta ishlash va uni eksport qilish bilan bog'liq qiyinchiliklar kuzatildi. Paxta xomashyosi esa o'sishni qayd etib 522518 tonnani tashkil etib o'tgan davrga nisbatan sezilarli o'sishni qayd etgan. Paxta tolasi ishlab chiqarish 168594 tonnaga yetgan.

Ma'lumki 1989 yilda O'z SSr Kom partiyasi birinchi kotibi I. Karimovning qishloq aholisiga tomorqa va yer-uchastkalarini davlat yerlari hisobidan bo'lib berish bo'yicha farmoni qabul qilinga bo'lib, aholiga oziq-ovqat mahsulotlarni yetishtirish maqsadida tomorqa yerlari ajratila boshlandi. Shunga qaramay sabzavotlar yetishtirish 114660 tonnani tashkil etgan bu ko'rsatkich aholi uchun biroz kamlik qilgan. Viloyatda qovun yetishtirish 1990-yilda 38658 tonnani tashkil etgan bo'lib, yillik rejani 70 foizga yaqini bajarilgan xolos. Kartoshka esa 2626 tonna yetishtirilganva bu viloyat ehtiyojidan pastroq ko'rsatkichni tashkil etgan. Chorva yaylovlarining kamligi va qoramollarning turli kasalliklardan kamayib ketganligi tufayli sutning miqdori ham kamayib 1990-yilda 94249 tonna sut olingan. Iqtisodiyotning yana bir asosiy tarmog'i hisoblangan qorako'l teri yetishtirish ortib borgan. Misol uchun 1990-yilda 58300 donani tashkil etgan bo'lsa, 1991-yilda 608788 donaga yetgan. 1991-yilda davlat rejasi 58300 dona bo'lgan va reja 104.4 foizga bajarilgan. Davlat kapital mablag'lari umumiy hajmida korxonalar va tashkilotlarning o'z mablag'lari salmog'i ko'payib, 34 foizga yetdi. Birinchi chorakda Navoiy elektroximiya zavodida 4,5 tonna treflan ishlab chiqarish bo'yicha quvvatlar. Vobkent tumanida 100 ming kub metr mahsulot ishlab chiqaradigan agloporit sexi. Uchquduq shahri va Navoiy tumanida Avtomat telefon stansiyalari qurilib ishga tushirildi. 1990-yil 1-aprelgacha 200 ming gektardan ziyod yerdan ziyod maydonda namni saqlash tadbirlari amalga oshirilib, 33 ming gektar yer ekishga tayyorlab qo'yilgan. Yil boshidan buyon viloyatda 8674 tonna chorva va parranda go'shti xarid qilingan. Bu rejaga nisbatan 115,1 foizni tashkil etgan. Shuningdek 22122 tonna yoki 115.3 foiz sut, 41,7 mln dona yoki 112.1 foiz tuxum xarid qilingan. Chakana tovar aylanmasi 103.8 foizga bajarilgan. Rejadan tashqari aholiga 11.3 mln so'mlik tovarlar sotilgan. Bu boradagi o'sish sur'atlari 1989-yilning shu davriga nisbatan 112.8 foizni tashkil etgan. Asosan to'lovli xizmatlar ko'rsatish dolzarb masalaga aylangan. 1990-yilning birinchi choragida aholiga 35,8 mln so'mlik, yoki rejaga nisbatan 104,9 foiz to'lovli xizmat ko'rsatilgan. Viloyat bo'yicha 56 turdagi rejalarning 11 tasi bajarilmagan. 1991-yilga kelib iqtisodiy ko'rsatkichlar biroz bo'lsada yaxshilana boshladi. Sanoat tarmoqlari, ishlab chiqarishda o'sish sur'atlari unchalik ham ko'zga tashlanmadi. 1990-1991 yillar Buxoro viloyati uchun iqtisodiy jihatdan qiyin davr bo'lgan. Sovet tizimining parchalanishi va yangi iqtisodiy tartib-qoidalarga o'tish jarayoni ko'plab muammolarni keltirib chiqardi. Shu bilan birga, ushbu davr yangi imkoniyatlar yaratish va bozor iqtisodiyoti asoslariga asoslangan tizimga o'tish uchun poydevor bo'ldi. 1991 yilning sentabr oyida O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, Buxoro viloyati ham mamlakatning iqtisodiy siyosatidagi islohotlarga moslashish jarayoniga kirdi. Bevosita tumanlar bo'yicha tahlil qilinganda. 1992-yilda Buxoro tumanida 35 ming tonna paxta yetishtirilgan va sabzavot, poliz, uzum, meva, don, pilla, jun, qorako'l teri tayyorlash rejalari bajarilgan. Tuman yalpi daromadi 1,7 mlrd so'm bo'lishi prognoz qilingan. Xo'jalik ixtiyorida qoladigan paxta tolasi hisobidan 607 mln so'm,

paxtachilikning o'zidan 1 mlrd 500 mln so'm daromad olingan. 1992 yil dekabr oyigacha 3977 gektar yer 14526 oilaga qo'shimcha tomorqa sifatida berilgan. 27600 m² uy-joy qurilib, 18 km. gaz quvurlari, 44 km. ichimlik suvi quvurlari yotqizilgan. O'qituvchi va tarbiyachilarning oylik maoshlari 2-3 martaga oshirilgan. Nogironlar, kam taminlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilish maqsadida xayriya jamg'armasi tashkil etilgan va bu jamg'armaga 1 mlndan ortiq mablag' yig'ilgan. U. Yusupov nomli jamoa xo'ligida Italiyaning "Karrera" firmasi bilan hamkorlikda yangi tikuv fabrikasi qurilib foydalanishga topshirilgan. Peshko' tumanida kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarda, ayniqsa ta'ziya sodir bo'lganda iqtisodiy qiyinchiliklar mavjudligini hamda uzoq qishloqlardan tuman markaziy kutubxonasiga qatnash muammolarini o'rganib chiqib 1992-yil avgust oyida kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarda ta'ziya sodir bo'lganda ular yashab turgan xo'jalik hisobidan 3 ming so'mdan moddiy yordam berish, hamda, tuman markaziy kasalxonasi tug'ruqxona bo'limida yangi farzand ko'rgan onalarni o'z manzillariga eltib qo'yish uchun bepul xizmat ko'rsatadigan alohida yengil avtomashina ajratish haqida hokimlik qarori qabul qilingan. Tumanda qurilish sohasida ichki imkoniyatlardan to'la foydalanilib, qurilish, obodonchilik ishlarining asosiy qismi hashar yo'li bilan amalga oshirilgan. 1992 yilda 24500 m² turar joy binosi, 700 o'rinli 2 ta klub 360 o'rinli maktab, 380 o'rinli bolalar bog'chasi, tuman markazida qariyb 3 mln madaniyat va istirohat bog'i qurilib ishga tushirilgan. 4 km gaz quvuri yotqizilgan va minnga yaqin xonadon tabiiy gaz bilan ta'minlangan.

1992-yilda 9449 ga yerga paxta ekilib har gektar yer hisobiga 34,6 sentner hosil rejalashtirilgan. Peshko' tumani 1949 yildan bir necha bor boshqa tumanlarga qo'shib ajratilishi uning iqtisodiyotini ijtimoiy va madaniy rivojlanishini ancha ortga surdi. Bundan tashqari ko'pgina tashkilotlar nosoz binolar va vagonlarda joylashgan. Korxonalar va tashkilotlarda shtatlarning qisqarishi natijasida ishsizlik darajasi oshgan va tumandagi yagona paxta tozalash zavodini hisobga olmaganda, bironta sanoat korxonasi yo'q. Qurilishi boshlangan konserva zavodi mablag' yo'qligi tufayli qurilishi to'xtatilgan.

Buxoro viloyatida iqtisodiy o'sish sezilarli darajada ko'tarilib borsada, ijtimoiy hayot og'irligicha qolavergan. Mamlakatda chuqur agrar siyosat yuritilsada oziq-ovqat mahsulotlari yetishmagan. Bozor munosabatlari shakllanmagan davrda tovar yetishmasligi, naqd pulning kamligi va buning oxibatida xarid quvvatining pasayishi yangi islohotlar o'tqazishni talab etgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Buxoro viloyat davlat arxivi 947-fond, 2604-delo ro'yxat-1
2. Buxoro viloyat davlat arxivi. Fond-1459. 1- ro'yxat. 5-yig'ma jild.23-varaq
3. Buxoro haqiqati" gazetasi. 1990 yil 10 aprel soni
4. "Buxoro haqiqati" gazetasi. 1990 yil 22 dekabr soni

5. Xayrullayev, U. (2025). Buxoro viloyatining iqtisodiy holati (1990-1991 yillar).
Modern Science and Research, 4(1), 1018-1024.